

УДК 378.09.011.3:37.013.43-051]:001.8
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-3-165-172

**Conceptual principles of culturological approach application
to professional training of prospective social pedagogues**

**Концептуальні засади застосування культурологічного
підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів**

Olha Hurenko,
doctor of pedagogical sciences,
professor

Ольга Гуренко,
доктор педагогічних наук, професор

<https://orcid.org/0000-0003-3562-7818>
hurenkoolga75@gmail.com

*Berdiansk State Pedagogical
University*
✉ Shmidta St., 4 Berdiansk, Ukraine

*Бердянський державний
педагогічний університет*
✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., Україна

Original manuscript received September 24, 2018

Revised manuscript accepted November 10, 2018

ABSTRACT

The article substantiates the problem of culturological approach application to the professional training of prospective social pedagogues, especially in the context of multicultural education.

The problem of the research has been defined on the basis of the high school educational process analysis. The findings demonstrate that, in spite of practical need in competent specialists in the field of social pedagogy able to work in a multicultural society, only single aspects of their training have been revealed. The holistic model of prospective social pedagogues' multicultural education and the study package for their professional training at the level of higher pedagogical education have not been developed yet. It has been revealed that the interdisciplinary status of the defined research problem involves multilevel methodology for its study. At the level of general philosophical methodology conceptual comprehension of specialists' professional training in context of certain social needs and taking into account socio-cultural background is realized on the basis of cultural and axiological approaches. The object of the article is to reveal the conceptual principles of applying culturological approach to the professional training of prospective social pedagogues, in particular in the context of multicultural education at the level of general philosophical methodology.

The essence of the culturological approach in the context of multicultural education of prospective social pedagogues is revealed: student and his/her universe in the concept of multicultural training is perceived as "cultural-mediated", i.e. subjectivity is regarded not as a primordial aptness of an individual but as a result of a complex interaction process of personal characteristics and socio-cultural environment and socialisation; multicultural professional training not only allows the formation of future specialists in the context of some social associations and groups, but emphasizes the educational, social and pedagogical effects of students' interaction with a multitude of environments, the necessity of a profound study of processes that take place in their mutual influence and interaction; the concept of professional training in a multicultural

context is based on the idea of a gradual identification of a prospective specialist with increasingly large socio-cultural and historical communities.

Keywords: *culturological approach, professional training, multicultural education, prospective social pedagogues, general philosophical methodology.*

Вступ. Характерною рисою сучасного етапу розвитку людства є амбівалентність цивілізаційних процесів, що передбачає, з одного боку, розвиток тенденцій соціальної уніфікації, а з іншого, – прагнення особистості до збереження своєї національної, релігійної та іншої ідентичності [Баханов, 2012: 21]. На думку американських науковців Г. Драйдена і Дж. Вос [Драйден, 2005: 75], сучасна ситуація породжує певну парадоксальну закономірність чим більше ми розвиваємо глобалізаційний стиль життя, тим більше наближаємося до того, що називається “культурним націоналізмом”; що більший розквіт технологій, то більше прагнення зберегти власну культурну спадщину в музиці, танцях, мові, мистецтві чи історії. Культурний націоналізм є однією з шістнадцяти провідних тенденцій, що формуватимуть майбутнє як багатоманітний простір та полікультурне суспільство.

Вважаємо, що саме в неоднорідному полікультурному суспільстві з'являється ціла низка соціальних проблем, у розв'язанні яких необхідна участь соціальних педагогів. Ці фахівці постійно співпрацюють із представниками різних культурних груп, надають їм посилену соціальну допомогу, створюють умови для адаптації в новому середовищі та попереджають виникнення етнокультурної маргінальності й конфліктів (міжнаціональних, міжконфесійних тощо). Особливої актуальності набуває така робота в полікультурному соціумі серед дітей та підлітків, яка полягає в психолого-педагогічній підтримці цих категорій, соціальному супроводі сімей національних спільнот, мігрантів, біженців тощо.

У зазначеному контексті, спеціальна підготовка майбутніх соціальних педагогів в умовах закладу вищої освіти є безперечно актуальною. Зміст та методика змодельованої професійної підготовки, знаходиться в площині полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, що є складовою їхньої професійної підготовки та спрямовується на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етногрупи, формування комплексу здатностей ефективно виконувати завдання професійної соціально-педагогічної діяльності на основі позитивної взаємодії з представниками різних культур [Гуренко, 2014].

Останнім часом активно досліджуються загальні проблеми полікультурної освіти (Д. Бенкс, В. Болгаріна, Л. Горбунова, О. Гукаленко, Г. Дмитрієв, В. Матіс, С. Нієто, В. Подобед та ін.), зарубіжний досвід запровадження полікультурної освіти (І. Бессарабова, Я. Гулецька, О. Мілютіна, В. Погребняк, Л. Пуховська, та ін.), навчання в контексті діалогу культур (В. Біблер, А. Гадомський, В. Дороз та ін.), дидактичні можливості полікультурного освітнього простору закладу освіти (І. Колоколова, Ф. Сисоєва, А. Шогенов та ін.); культурологічна

спрямованість змісту освіти у вищій школі (З. Донець, Т. Зюзіна, Т. Іванова, А. Рижанова, О. Шевнюк та ін.).

Загальнопедагогічні основи полікультурної освіти студентів вивчені Н. Агафоновою, Л. Галузою, О. Гукаленко, Н. Івановою, К. Нечаєвою та ін., особливості полікультурної підготовки майбутніх педагогів розглянуті в наукових працях Ю. Агранат, К. Баханова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, А. Рижанової Л. Чередниченко, Н. Якси та ін.

Загалом на сьогодні вивчені різні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів: теоретичні й методичні основи (Л. Міщук, О. Безпалько), підготовка до соціально-правової діяльності (І. Ковчина), організації освітньо-дозвілдової діяльності учнівської молоді (С. Пащенко), роботи з громадськими та молодіжними організаціями (О. Лісовець), деонтологічна підготовка (М. Васильєва), особливості особистісного розвитку майбутнього соціального педагога (Р. Вайнола) та ін., але питання специфіки діяльності соціального педагога в полікультурному середовищі та система дидактичної підготовки майбутнього соціального педагога до здійснення такої діяльності в цих дослідженнях обминається.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури та освітнього процесу у вищій школі дозволяє визначити наукову проблему, яка полягає в тому, що незважаючи на практичну потребу в компетентних фахівцях соціально-педагогічної сфери, здатних здійснювати професійну діяльність у полікультурному суспільстві, розроблені лише окремі аспекти їхньої підготовки; в педагогіці вищої школи не розроблена цілісна модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів та методичне забезпечення їхньої професійної підготовки на рівні базової вищої педагогічної освіти.

Мета статті: розкрити концептуальні засади застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в контексті полікультурної освіти, на рівні загальнофілософської методології.

Методи та методика дослідження. Міждисциплінарний статус визначеної нами проблеми дослідження передбачає наявність різнорівневої методології її вивчення. Так, на рівні загальнофілософської методології ця проблема розглядається як загальна і передбачає врахування загальних глобалізаційних тенденцій до професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення та з урахуванням соціокультурних передумов. Загальнонауковий рівень детермінує специфіку полікультурної освіти майбутніх педагогів у закладі вищої освіти. На рівні конкретно-наукової методології ми розглядаємо модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів, що передбачає професійну підготовку соціальних педагогів до діяльності в полікультурному суспільстві з урахуванням регіональних соціокультурних умов.

Методологія дослідження проблеми професійної підготовки педагога на загальнофілософському рівні виконує кілька головних функцій: інтегративну, критико-конструктивну, світоглядну, нормативно-

оцінну. Так, інтегративна функція забезпечує об'єднання наукового апарату різних гуманітарних наук у контексті реальної досліджуваної проблеми. Стосовно визначеної нами проблеми, реалізація інтегративної функції методології уможлиблює залучення до її дослідження розробленого наукового апарату філософії, соціології, культурології, психології тощо. Утіленням критико-конструктивної функції методології дослідження є можливість критичного підходу до традиційних наукових стереотипів сучасної педагогічної науки, зокрема й щодо проблеми полікультурності та полікультурної освіти. Реалізація цієї функції дозволяє розробляти проблему полікультурної підготовки педагога загалом та соціального зокрема в контексті новітніх наукових досягнень з урахуванням позитивних надбань у психолого-педагогічній науці протягом усього періоду вивчення феномена полікультурності.

Методологічне значення світоглядної функції полягає в необхідності осмислити всю систему відношень «людина-суспільство-природа» для проєкції її основних характеристик на полікультурну освіту майбутніх соціальних педагогів. Міжкультурна взаємодія суб'єктів освітнього простору як сфера професійної діяльності соціального педагога згідно зі світоглядною функцією методології її вивчення розглядається як можливість руху від близького до далекого, від національного до загальносвітового для формування загальнолюдських духовних цінностей майбутнього фахівця.

Нормативно-оцінна функція методології вивчення проблеми полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів ґрунтується на використанні аксіологічного потенціалу їхньої полікультурної підготовки на засадах діалогічного мислення й міжкультурних морально-ціннісних установок; можливості визначення образу педагога-професіонала для окреслення нормативної межі його полікультурної підготовки.

Результати та дискусії. На рівні загальнофілософської методології концептуальне осмислення професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення і з урахуванням соціокультурних передумов здійснюється на основі культурологічного та аксіологічного підходів.

Розглянемо особливості застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в контексті полікультурної освіти.

Загальні питання реалізації культурологічного підходу в освітньому процесі досліджувалися в роботах В. Андрущенка, З. Донець, О. Жорнової, Т. Зюзіної, Т. Іванової, Н. Крилової, А. Рижанової, Н. Саєнко, В. Сластьоніна, О. Шевнюк та ін. Так, В. Сластьонін [Сластьонін, 1997] визначає важливість культурологічного підходу до формування всього змісту освіти, тому що для неї гуманітарна культура "є впорядкована сукупність загальнолюдських ідей, ціннісні орієнтації та якості особистості, універсальні способи пізнання та гуманістичні технології професійної діяльності".

У сучасних гуманітарних науках поняття “культура” належить до фундаментальних категорій. Сьогодні її визначення нараховують понад 500. У буденному житті поняття “культура” вживається переважно в трьох значеннях. По-перше, під культурою розуміють окрему сферу життя, що існує у вигляді системи установ та організацій, які займаються виробництвом і розповсюдженням духовних цінностей (товариства, клуби, театри, музеї тощо). По-друге, під культурою розуміють сукупність цінностей і норм, притаманних великій соціальній групі, спільноті, народу чи нації (елітна культура, російська культура, культура молоді тощо). По-третє, культура інтерпретується як вираження високого рівня досягнень людини в будь-якій діяльності (культура побуту, культурна людина в значенні “вихована й освічена” тощо). Повсякденні уявлення про культуру часто зводяться до її отождолення з художньою культурою (мистецтвом) або з освіченістю та вихованістю людини.

Феномен культури активно досліджували у філософії В. Андрущенко, Л. Губерський, В. Ільїн, Л. Коган, В. Лутай, М. Михальченко, В. Огнев'юк та ін., у культурології – В. Біблер, І. Відт, А. Дахін, В. Кафарський, А. Кравченко, Е. Маркарян, у психології – Б. Ананьєв, В. Єршов, О. Петровський та ін. Важливістю культури для навчання й виховання, тобто педагогічному аспекту цього поняття, присвячені роботи Т. Зюзіної, І. Зязюна, Т. Іванової, Н. Крилової, А. Рижанової, О. Шевнюк та ін.

Отже, феномен культури є настільки складним, що на сучасному етапі його вивчення правомірно існує безліч підходів та інтерпретацій, які описують його в різних аспектах. Для нашого дослідження важливе значення мають такі висновки: культура не є самостійним соціальним середовищем; це наскрізна характеристика всієї соціальної системи, оскільки в будь-якому суспільному явищі існує його специфічно культурний аспект, сутність культури проявляється насамперед у діяльності, а не в сукупності досягнень та цінностей, накопичених людством у процесі історичного розвитку; головна соціальна функція культури – людинотворчість, тобто людська особистість, – абсолютний об'єктивний і суб'єктивний предмет культури.

Н. Бордовська й А. Реан розглядають співвідношення освіти й культури в межах культурологічної парадигми педагогічної системи, через формування полікультурної освіти, аналіз навчальних дисциплін культурологічної спрямованості, шляхи і способи розвитку культури суб'єктів освіти (педагогічної й розумової культури студентів), опис і прогнозування образу культурної й освіченої людини конкретної історичної епохи, розкриття специфіки культурно-освітньої сфери людини, узагальнення, збереження й відродження культурно-освітніх традицій народу, етносу, нації [Бордовська, 2000: 63].

У межах полікультурної освіти, за дослідженням Т. Зюзіної [Зюзіна, 2005], культурологічний підхід спрямований на реалізацію завдань у поліетнічному (створення умов для засвоєння цінностей свого народу, оволодіння духовними скарбами української культури, ознайомлення з

культурою народів, що живуть поруч, та народів світу), духовно-моральному (сформувати толерантне ставлення до представників різних конфесій, релігійного різноманіття світу, моральну свідомість) контекстах. Дослідниця переконана, що теоретичне обґрунтування проєктивної моделі культурологічного напрямку освіти в українських університетах в основі своїй має орієнтуватися на нові доктрини, що сформувались у світовій педагогічній думці.

Своєрідне тлумачення культурологічного підходу в полікультурній освіті знаходимо, зокрема, в дослідників у галузі міграційної педагогіки. Воно полягає у спрямованості на найбільш повне врахування особливостей дітей і молодих людей в їхній культурній ідентифікації та сприянні більш успішній адаптації до іншокультурного середовища через освіту (В. Борисенков, О. Гукаленко, Г. Солдатова, А. Мельничук, Л. Почебут та ін.). Культурологічний підхід розвиває особистість у гармонії із загальнолюдською культурою. На думку Л. Казанцевої, стрижнем освіти на культурологічних засадах виступає самовизначення особистості у світовій культурі. Національна освіта, що налаштована на підготовку громадян до життя у своїй культурі, можлива лише в інтеграції зі світовими культурами з урахуванням засвоєння національних і загальнолюдських цінностей. З культурологічного погляду, співвіднесеність народу зі світовою і культурами інших народів, а не замкненість на собі, створює з народу націю [Казанцева, 2014: 18].

Культурологічний підхід передбачає осмислення культурної динаміки розвитку людства як поліфонії ціннісно значущих норм буття людської спільноти, способів її життя, смислів і структури картин світу, принципів поведінки людей, які складаються в реальному історичному просторі та часі й відображають неповторний соціально-культурний досвід існування спільноти.

Ураховуючи напрацювання Н. Якси [Якса, 2009: 218], розкриємо сутність культурологічного підходу в контексті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів: студент і його світ у концепції полікультурної підготовки сприймається "культурно-опосередкованим", іншими словами, суб'єктність розглядається не як споконвічна "природна" властивість людини, але як результат складного процесу взаємодії індивідуальної природи та соціокультурного середовища розвитку й соціалізації; полікультурна професійна підготовка не тільки допускає становлення майбутнього фахівця в контексті деяких суспільних об'єднань і груп, але наголошує на освітньому, соціальному й виховному ефектах взаємодії студентів з безліччю середовищ, на необхідності поглибленого вивчення процесів, що відбуваються, в їхньому взаємовпливі та взаємодії; концепція професійної підготовки в полікультурному контексті спирається на ідею послідовної ідентифікації майбутнього фахівця з усе більш масштабними соціально-культурними й історичними спільнотами.

Зазначимо, що в світовій практиці діяльність соціальних педагогів і соціальних працівників розглядається у п'яти аспектах: географічному, політичному, соціально-економічному, культурному й духовному. Так, культурний та духовний контексти вимагають від соціальних педагогів поваги до віросповідань, культурних надбань окремих осіб, сімей, груп, спільнот, націй, а також урахування соціальних цінностей суспільства, філософсько-політичних поглядів, етики, ідеалів і цінностей людей, з якими співпрацюють соціальні педагоги.

Висновки. На нашу думку, застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в контексті полікультурної освіти, уможливить здійснення їх професійної діяльності в культурологічному та духовному аспектах.

Перспективою подальших наукових розвідок є застосування культурологічного підходу до підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Література

1. Бордовская Н. В. Педагогика / Н. В. Бордовская. – СПб.: Питер, 2000. – 378 с.
2. Гуренко О. І. Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів : теоретико-методичний аспект : [монографія] / О. І. Гуренко. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. – 588 с.
3. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос ; [пер. з англ. Мирослава Олійник]. – Л. : Літопис, 2005. – 542 с.
4. Зюзіна Т. І. Науки про культуру та мистецтво в структурі гуманітарної університетської освіти : аналіз зарубіжних тенденцій / Т. І. Зюзіна // Вища школа. – 2005. – № 5. – С. 89–103.
5. Казанцева Л. І. Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі : [монографія] / Лариса Іванівна Казанцева. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2014. – 449 с.
6. Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [К. О. Баханов, С. С. Баханова, Є. В. Більченко та ін.] ; за заг. ред. К. О. Баханова. – Л. : ЗУКЦ, 2012. – 164 с.
7. Слостенин В. А. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : ИП ; Магистр, 1997. – 224 с.
8. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності кримського регіону : дис. ... д-ра. пед. н. : 13.00.04 / Якса Наталія Володимирівна. – К. : НАПН, 2009. – 574 с.

References

1. Bordovskaia N. V. Pedagogika / N. V. Bordovskaia. – SPb. : Pyter, 2000. – 378 s. [in Russian]
2. Hurenko O. I. Polikultura osvita maibutnykh sotsialnykh pedahohiv : teoretyko-metodychnyi aspekt : [monohrafiia] / O. I. Hurenko. – Berdiansk. : Vydavets Tkachuk O.V., 2014. – 588 s. [in Ukrainian]
3. Draiden H. Revoliutsiia v navchanni / H. Draiden, Dzh. Vos ; [per. z anhl. Myroslava Oliinyk]. – L. : Litopys, 2005. – 542 s. [in Ukrainian]
4. Ziuzina T. I. Nauky pro kulturu ta mystetstvo v strukturi humanitarnoi universytetskoi osvity : analiz zarubizhnykh tendentsii / T. I. Ziuzina // Vyshcha shkola. – 2005. – № 5. – S. 89–103. [in Ukrainian]

5. Kazantseva L. I. Teoretychni i metodychni zasady navchannia ditei starshoho doshkilnoho viku ukrainskoi movy v polikulturnomu prostori : [monohrafiia] / Larysa Ivanivna Kazantseva. – Donetsk : LANDON-KhKhI, 2014. – 449 s. [in Ukrainian]

6. Novi pidkhdody do istorychnoi osvity v umovakh bahatokulturnoho suspilstva : navch. posib. dlia stud. VNZ / [K. O. Bakhanov, S. S. Bakhanova, Ye. V. Bilchenko ta in.]; za zah. red. K. O. Bakhanova. – L. : ZUKTs, 2012. – 164 s. [in Ukrainian]

7. Slastenyn V. A. Pedahohyka : ynnovatsyonnaia deiatelnost' / V. A. Slastenyn, L. S. Podymova. – M. : YYP ; Mahystr, 1997. – 224 s. [in Russian]

8. Iaksa N. V. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vzaiemodii subiektiv osvithnoho protsesu v umovakh polikulturnosti krymskoho rehionu : dys. ... d-ra. ped. n. : 13.00.04 / Yaksa Nataliia Volodymyrivna. – K. : NAPN, 2009. – 574 s. [in Ukrainian]

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано проблему застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в контексті полікультурної освіти. На основі аналізу освітнього процесу у вищій школі визначена проблема дослідження, яка полягає в тому, що незважаючи на практичну потребу в компетентних фахівцях соціально-педагогічної сфери, здатних здійснювати професійну діяльність у полікультурному суспільстві, розроблені лише окремі аспекти їхньої підготовки; в педагогіці вищої школи не розроблена цілісна модель полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів та методичне забезпечення їхньої професійної підготовки на рівні базової вищої педагогічної освіти. З'ясовано, що міждисциплінарний статус визначеної проблеми дослідження передбачає наявність різнорівневої методології її вивчення. На рівні загальнофілософської методології концептуальне осмислення професійної підготовки фахівців в умовах конкретного соціального замовлення і з урахуванням соціокультурних передумов здійснюється на основі культурологічного та аксіологічного підходів. Сформульована мета статті: розкрити концептуальні засади застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в контексті полікультурної освіти, на рівні загальнофілософської методології.

Розкрито сутність культурологічного підходу в контексті полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів: студент і його світ у концепції полікультурної підготовки сприймається "культурно-опосередкованим", іншими словами, суб'єктивність розглядається не як споконвічна "природна" властивість людини, але як результат складного процесу взаємодії індивідуальної природи та соціокультурного середовища розвитку й соціалізації; полікультурна професійна підготовка не тільки допускає становлення майбутнього фахівця в контексті деяких суспільних об'єднань і груп, але наголошує на освітньому, соціальному й виховному ефектах взаємодії студентів з безліччю середовищ, на необхідності поглибленого вивчення процесів, що відбуваються, в їхньому взаємовпливі та взаємодії; концепція професійної підготовки в полікультурному контексті спирається на ідею послідовної ідентифікації майбутнього фахівця з усе більш масштабними соціально-культурними й історичними спільнотами.

Ключові слова: культурологічний підхід, професійна підготовка, полікультурна освіта, майбутні соціальні педагоги, загальнофілософська методологія.